

УДК 343.195(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.18>

ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ¹

Малетова О.С.

доктор юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри
кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-2288-1393

Татарінова К.В.

студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
ORCID: 0009-0008-8061-7444

Малетова О.С., Татарінова К.В. Функціонування суду присяжних у кримінальному судочинстві України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку.

Стаття присвячена комплексному дослідженню інституту суду присяжних у кримінальному судочинстві України як важливого елементу демократизації правосуддя та забезпечення участі громадян у здійсненні судової влади. Розглянуто історичні передумови формування суду присяжних, починаючи від його зародження у Франції та Англії до становлення на українських землях, а також проаналізовано сучасний нормативно-правовий базис функціонування даного інституту в Україні. Визначено, що правову основу діяльності суду присяжних складають положення Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів, які регламентують процедуру формування списків присяжних, вимоги до кандидатів, їхні права та обов'язки, особливості участі у розгляді кримінальних справ.

Особливу увагу приділено аналізу специфіки функціонування суду присяжних у кримінальному провадженні, зокрема розглянуто процесуальні аспекти залучення присяжних, їх компетенцію, процедуру ухвалення рішень та особливості розгляду кримінальних справ за їх участю. Встановлено, що чинне законодавство України передбачає континентальну модель суду присяжних, відповідно до якої питання права і факту вирішуються спільно професійними суддями та присяжними. Досліджено трансформації правового регулювання інституту суду присяжних в умовах воєнного стану, зокрема, обмеження його функціонування згідно з положеннями ст. 615 КПК України.

На основі аналізу статистичних даних встановлено надзвичайно низький рівень залучення інституту суду присяжних до кримінального судочинства в Україні порівняно з зарубіжними країнами. Ідентифіковано основні проблеми функціонування суду присяжних в Україні, серед яких: обмежена юрисдикція (лише справи, за які передбачено довічне позбавлення волі), недосконалість механізму формування списків присяжних, низький рівень правової грамотності присяжних, відсутність належного рівня незалежності та неупередженості, а також недостатній досвід функціонування цього інституту в правовій системі України.

Ключові слова: суд присяжних, кримінальне судочинство, правосуддя, участь громадян у здійсненні правосуддя, демократизація судової влади, реформування судової системи.

Maletova O.S., Tatarynova K.V. The functioning of the jury court in Ukraine's criminal justice system: current state, challenges, and prospects for development.

This article presents a comprehensive analysis of the institution of the jury court in Ukraine's criminal justice system, highlighting its role as a vital element in the democratization of justice and the involvement of citizens in the exercise of judicial power. The study explores the historical prerequisites

¹ Стаття написана в рамках проєктів «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556) та «Інституційна консолідація через правову синергію: забезпечення національної безпеки в кризових умовах» (номер державної реєстрації 0125U001542)

for the formation of the jury system, tracing its origins from France and England to its development on Ukrainian territory. It also examines the current normative and legal framework governing the functioning of this institution in Ukraine.

The legal foundation of jury court activities is determined by the provisions of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges," the Criminal Procedure Code of Ukraine, and other regulatory acts that govern the procedure for compiling jury lists, requirements for candidates, their rights and obligations, and the specific features of their participation in criminal proceedings.

Special attention is devoted to analyzing the specific features of the jury court's operation within criminal proceedings, including procedural aspects of jury involvement, their competences, decision-making procedures, and the particularities of criminal case consideration involving jurors. It is established that Ukraine's current legislation adheres to the continental model of the jury court, whereby both legal and factual matters are decided jointly by professional judges and jurors.

The article also investigates the transformations in the legal regulation of the jury court under martial law, particularly the limitations imposed on its functioning in accordance with Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Based on the analysis of statistical data, the article reveals an exceptionally low level of jury court utilization in Ukrainian criminal justice compared to foreign jurisdictions. It identifies the key issues undermining its effectiveness, including its limited jurisdiction (restricted to cases punishable by life imprisonment), flawed jury selection mechanisms, insufficient legal awareness among jurors, lack of proper independence and impartiality, and the limited experience of this institution within Ukraine's legal system.

Key words: jury court, criminal justice, judiciary, citizen participation in justice, democratization of judicial power, judicial reform.

Постановка проблеми. Інститут суду присяжних у системі кримінального процесуального законодавства України становить фундаментальний компонент здійснення правосуддя та реалізації принципу народовладдя у судовій гілці влади. Водночас, враховуючи відносну новизну повноцінної імплементації цього інституту в національну правову систему, він залишається об'єктом інтенсивних наукових дискурсів та доктринальних досліджень, що зумовлено комплексністю його функціональних характеристик та структурно-організаційних особливостей. З позицій теоретико-методологічного осмислення та правозастосовної практики, інститут суду присяжних в Україні виявляє низку системних дисфункцій, що суттєво обмежують його процесуальну ефективність та соціально-правову значущість. У контексті наявності суттєвих організаційно-правових, нормативно-регуляторних та процедурно-імплементаційних недосконалостей, які детермінують функціональну обмеженість інституту суду присяжних, всебічний науковий аналіз його інституційних характеристик, діагностування проблемних аспектів та окреслення перспективних напрямів модернізації набуває виняткової актуальності за сучасних трансформаційних умов розвитку національної системи кримінального судочинства.

Стан опрацювання проблематики. Інститут суду присяжних як форма безпосередньої участі громадян у здійсненні правосуддя є предметом численних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Історичні аспекти його розвитку висвітлено у працях Р. Омельчука, а сучасні виклики реформування – у дослідженнях Є. Богданова, який акцентує на проблемах відбору присяжних та автоматизації процесів. Компаративний підхід застосовано у роботах Д. Котляра, що аналізує моделі суду присяжних у США, Великій Британії, Франції та Німеччині, та І. Осадчого, який пропонує розширення юрисдикції присяжних з урахуванням іноземного досвіду. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити J.S. Croucher і S. Hon, які розглядали переваги та недоліки суду присяжних, а також H.L. Shotton, чия робота присвячена процедурі *voir dire*. Питання функціонування інституту присяжних у воєнний період розкрито у працях Д. Клименка та К. Зими. Попри наявність значного наукового доробку, комплексне дослідження сучасного стану, проблем і перспектив розвитку суду присяжних в Україні, зокрема в умовах воєнного стану, залишається актуальним і потребує подальшого наукового осмислення.

Метою статті є комплексний аналіз правового регулювання та практики функціонування інституту суду присяжних у кримінальному судочинстві України, виявлення основних проблем його реалізації та обґрунтування перспективних напрямів удосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду та сучасних викликів, зокрема в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Залучення громадян до здійснення правосуддя є усталеною практикою в більшості держав, що відображає демократичні засади та незалежність судової влади. Одним із ключових показників правової, соціальної та демократичної держави, зокрема України,

є забезпечення високого рівня судочинства. Цей процес реалізується через активну участь громадян у судових процедурах, важливим елементом яких є інститут суду присяжних, що сприяє прозорості та справедливості правосуддя.

Гене́за інституту суду присяжних пов'язана з глибоким історичним виміром, що відображає еволюційні чинники його становлення та розвитку. Відтак, суд присяжних у традиційній формі вперше виник у Франції в епоху правління Людовика Благочестливого в 829 р., а до початку XII ст. вже закріпився як сталий атрибут правової системи Англії [10, с. 85]. У часи середньовіччя суд присяжних занепав, однак дещо згодом відродився в англійському судочинстві. Зокрема, в 1215 р. була прийнята Велика Хартія Вольностей, положення котрої послабили владу короля, надавши парламенту більше прав та повноважень, і, як наслідок, це сприяло утвердженню інституту суду присяжних.

Наприкінці XVIII ст. у Франції по завершенню революції затвердили Декрет про судову організацію, що створив фундамент для демократичного правосуддя й активізував значущість суду присяжних [10, с. 85]. У Сполучених Штатах суд присяжних характеризувався особливими вимогами, зокрема щодо осілості, яка передбачала, що присяжними могли бути громадяни, котрі проживали в штаті від 7 до 12 років. В Україні зародження цього інституту сягає часів Ярослава Мудрого, коли «Руська правда» регламентувала участь дванадцяти мужів у розгляді справ про крадіжку. Сучасна модель суду присяжних склалася внаслідок судової реформи 1864 року, запровадивши спеціальний порядок судочинства, де колегія з професійних суддів і місцевих присяжних вирішувала питання винуватості чи невинуватості обвинуваченого. У період 1890–1917 років компетенція суду присяжних зазнавала обмежень, а склад колегії змінювався. Після скасування монархії 1917 року повноваження присяжних розширилися, було усунуто станові та релігійні обмеження, а також дозволено участь жінок у складі присяжних [10, с. 86]. На початку XX ст. радянською владою функціонування суду присяжних було припинено, але за радянських часів діяли народні засідателі. Втім, з набранням чинності в 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), суд присяжних був відновлений.

Правову основу діяльності суду присяжних в Україні визначає сукупність нормативно-правових актів, котрі регулюють основоположні засади даного інституту. Зокрема, положенням ч. 5 ст. 124 Конституції України [7] наголошено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [7]. Дефінітивний аспект зазначеної категорії розкривається в положенні ч. 1 ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) [13], згідно з яким присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [13].

Чинним законодавством України передбачена імперативність стосовно вимог до присяжних. Відтак, згідно з ч. 1 ст. 65 Закону [13], присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом [13]. Як наслідок, такі фактори як наявність незнятої/непогашеної судимості, обмежена дієздатність, перевищення вікового цензу (в Україні – це 65 років) тощо (повний перелік передбачено Законом) автоматично нівелює можливість громадянина України приймати участь у судовому процесі в ролі присяжного. Суворі рамки допустимості до статусу присяжного обумовлені прагненням держави до забезпечення справедливого й незалежного правосуддя, оскільки виключно належний рівень компетентності та обізнаності даних учасників судового процесу дозволяє приймати законні й виважені рішення стосовно винності особи в скоєнні конкретного кримінального правопорушення.

Формування списку присяжних покладено на місцеві ради, куди включається необхідна кількість громадян (встановлюється Державною судовою адміністрацією України), котрі на постійній основі проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція конкретного окружного суду. Згідно з ч. 4 ст. 64 Закону [13], список присяжних затверджується на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України [13]. Особливості залучення присяжних до здійснення своїх обов'язків регламентується положеннями ст. 67 Закону [13], відповідно до ч. 1 котрої, присяжних суд залучає до здійснення правосуддя у порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, але є виняток, що коли присяжному потрібно закінчити розглядати справу, яка почалась за їхньої участі [13].

Ключові аспекти кримінального провадження в суді присяжних регулюються нормами КПК України. Компетенція присяжних в кримінальному провадженні об'єктивується, насамперед, в їхніх правах. Відтак, згідно з ч. 1 ст. 386 КПК України [9], присяжний має право: 1) брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні; 2) робити нотатки під час судового засідання; 3) з дозволу головуєчого ставити запитання обвинуваченому, потер-

пілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються; 4) просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа [9].

На основі даного положення можна констатувати, що присяжний під час кримінального процесу може реалізовувати чітко закріплений спектр прав, що формально наділяє його відповідним рівнем компетенції. Однак, на практиці, у більшості випадків існує абсолютна суддівська монополія, коли присяжні не використовують свої права в повній мірі, здебільшого виконуючи роль слухачів, а не активних учасників кримінального процесу.

Не менш принциповим є питання обов'язків присяжних в кримінальному процесі, перелік яких закріплено ч. 2 ст. 386 КПК України [9], включаючи обов'язок правдиво відповідати на запитання суду щодо можливих перешкод для участі у розгляді та обставин справи, а також на вимогу надавати необхідну інформацію про себе; додержуватися порядку в судовому засіданні та виконувати розпорядження головуючого; не покидати залу суду під час розгляду справи; не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не є учасниками процесу, щодо суті справи; не збирати інформацію про справу поза судовим засіданням; не розголошувати інформацію, що стала відома внаслідок виконання обов'язків присяжного [9]. На нашу думку, чітка регламентованість обов'язків присяжних у кримінальному провадженні виступає гарантійним компонентом неухильного дотримання основоположних принципів правосуддя, а імперативність їх виконання сприяє неупередженості та об'єктивності кримінального процесу, забезпечуючи прийняття справедливого вироку по суті справи.

Відповідно до ч. 3 ст. 31 КПК України [9], кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється за клопотанням обвинуваченого судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних [9]. Клопотання про розгляд кримінальної справи за участі суду присяжних подається обвинуваченим на стадії підготовчого провадження. Є суттєвим той фактор, що розгляд кримінальної справи за участю присяжних – це виключне право самого обвинуваченого, котре не належить до переліку абсолютних, тобто може бути обмежено, у тому числі в умовах воєнного стану [6, с. 58].

Процедура розгляду кримінальної справи за участю присяжних концентрується в її визначальних концептуальних особливостях. На етапі початку розгляду кримінальної справи присяжні приймають присягу, зміст якої чітко регламентується КПК України, після чого відбувається судове засідання по розгляду відповідної справи, у рамках якого реалізуються всі права й обов'язки присяжних засідателів. По завершенню судових дебатів присяжні з суддею переходять до нарадчої кімнати, де відбувається ухвалення вироку по справі. Згідно з положенням ст. 391 КПК України [9], усі питання вирішуються простою більшістю голосів (головуючий голосує останнім), і ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого [9].

Абсолютно коректним є зауваження Є. Богданова стосовно того, що кожного з присяжних наділено одним голосом, при чому його голос визнається рівнозначним голосу головуючого судді [3, с. 15]. До того ж, положеннями КПК України гарантується недопустимість будь-якого незаконного впливу на присяжних: прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому цим Кодексом [9].

У зв'язку з введенням воєнного стану на території України внаслідок повномасштабного збройного вторгнення, інститут суду присяжних зазнав істотних трансформацій у своєму функціонуванні. Зокрема, на період дії воєнного стану його діяльність була тимчасово обмежена, що передбачено положеннями частини десятої статті 615 КПК України [9], яка регулює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, а саме: кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, крім здійснення кримінального провадження у суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною було визначено склад суду за участю присяжних [9].

Спираючись на відкриті статистичні дані, встановлено, що протягом 2024 року в рамках кримінального судочинства судом присяжних було розглянуто 17 кримінальних справ з 107206 розглянутих кримінальних проваджень, протягом 2023 року – 39 кримінальних справ з 108744 розглянутих кримінальних проваджень, а протягом 2022 року – 44 кримінальні справи з 82746 розглянутих кримінальних проваджень [14]. Ця інформація дає підстави стверджувати про закономірний спад участі присяжних у кримінальному провадженні, насамперед, внаслідок обмежень чинного законодавства України, обумовлених воєнним станом.

Як свідчить досліджена практика, в Україні обвинувальні вироки значною мірою превалюють над виправдовувальними: останні коливаються в межах 1% від загальної кількості розглянутих кримінальних справ. Звернувшись до Єдиного державного реєстру судових рішень, нами було виявлено, що, починаючи з 2022 року, винесено всього чотири виправдовувальних вироки по кримінальних справах за участі суду присяжних: три з них від 2022 року та одне від 2024 року за кваліфікацією умисне вбивство [4]. У розрізі даного аспекту слід враховувати, що чинним Кримінальним кодексом України передбачено 22 статті, за якими може бути винесено вирок судом присяжних.

Для порівняння доцільно проаналізувати статистику динамічності кримінальних справ, розглянутих за участю суду присяжних, до введення воєнного стану в Україні. Зокрема, за 2021 рік судом присяжних було розглянуто 41 кримінальну справу з 113 723 розглянутих кримінальних проваджень, за 2020 рік – 44 кримінальні справи з 113 185 розглянутих кримінальних проваджень, за 2019 рік – 56 кримінальних справ з 108 782 розглянутих кримінальних проваджень, за 2018 рік – 59 кримінальних справ з 112 074 розглянутих кримінальних проваджень [14]. Наведена інформація висвітлює низький рівень в Україні кримінальних проваджень у суді присяжних, що свідчить про систему суттєвих проблем у сфері реалізації даного інституту. Наприклад, у США кожного року в судах штатів відбувається орієнтовно 150 000 судів присяжних, а у федеральних судах – ще 10 000 [1, с. 84].

У цих даних прослідковуються недоліки правового регулювання суду присяжних, оскільки, як зазначає К. Зима, суд присяжних у поточному стані має лише формальне існування, при чому його законодавче закріплення надає хибне враження розвиненості даного інституту [5, с. 479]. Дійсно, залишаються невирішеними такі аспекти як: 1) обмежена юрисдикція суду присяжних (вони можуть розглядати тільки ті кримінальні правопорушення, у санкції статей яких передбачено довічне ув'язнення); 2) процедурні обмеження у вигляді допустимості суду присяжних виключно за клопотанням обвинуваченого на стадії підготовчого провадження, а також неналежного роз'яснення обвинуваченому його права на суд присяжних, попри обов'язковість такого роз'яснення; 3) обмеження щодо дослідження доказів (огляд на місці заборонено проводити протягом здійснення провадження судом присяжних); 4) обмеження стосовно оскарження вироків (вироки суду присяжних можуть оскаржуватися в апеляційній інстанції, однак без участі присяжних, що ставить під сумнів реалізацію принципу об'єктивності).

Це перелік одних з найпоширеніших проблем, не врегульованих чинним законодавством України, вирішення яких можливе лише шляхом внесення законодавчих змін. Зокрема, в 2024 році Верховна Рада України повернулася до розгляду законопроекту № 3843 про суд присяжних [12], який фактично модифікує концепцію суду присяжних, закріплену в КПК України, перетворюючи такий інститут на класичну модель. Насамперед, з'являється нова категорія «Лава присяжних» через зміни складу суду присяжних (передбачається один професійний суддя й Лава присяжних, котра складається з восьми присяжних), а також «вердикт» – новий вид судового рішення. Однак, на момент даного дослідження цей законопроект все ще знаходиться на стадії розгляду, прийняття якого відкриє нові перспективи для правової системи.

Крім того, прослідковуються проблеми формування складу присяжних. Є. Богданов пояснює, що проблеми відбору присяжних виникають через недостатню автоматизацію процесів, труднощі з оновленням списків, відсутність єдиної бази кандидатів та обмеженість перевірки їх відповідності законодавчим вимогам [3, с. 16]. Наприклад, у Франції механізм формування списку присяжних включає: формування попередніх списків кандидатур, перевірка осіб спеціальними комісіями, складання щорічних списків й жеребкування для формування кінцевого списку. Відтак, французька модель ґрунтується на централізованому формуванні списків, запровадження елементів якої дозволить спростити оновлення списків кандидатів і процес їх перевірки з вимогами законодавства, а також створити й оптимізувати єдину базу даних кандидатів.

Крім зазначеного, прослідковується відсутність достатнього досвіду роботи суду присяжних в Україні, що, насамперед, проявляється в низькому рівні правової грамотності присяжних: неправильне тлумачення нормативно-правових приписів чинного законодавства (як матеріальних, так і процесуальних норм), складність у роботі з доказами (через відсутність правових стандартів для оцінки доказів), відсутність навичок керуватися виключно фактами, а не власними емоціями тощо. На нашу думку, така негативна практика пов'язана з надто низькою кількістю справ, розглянутих судом присяжних, а також недосконалістю правової обізнаності.

Однією з перспектив України є розширення діапазону категорій кримінальних справ, котрі можуть розглядатися судом присяжних. Наприклад, у Франції суд присяжних може розглядати кримінальні справи за вчинення тяжких злочинів, за які передбачено від 10 років позбавлення волі; у Казахстані – за вбивство в умовах надзвичайної ситуації, терористичні/військові злочини, злочини, вчинені злочинною групою, тяжкі злочини (крім тих, що стосуються неповнолітніх); у

Німеччині – за злочини, за які передбачено понад 4 роки позбавлення волі або психіатричне лікування; в Австрії – за вбивство, пограбування, підпал, зґвалтування та зловживання службовим становищем; в Іспанії – за вбивство, погрози, хабарництво, зловживання службовим становищем та шахрайство [11, с. 59-60].

Також наявні проблемні питання незалежності та неупередженості присяжних, впливу громадської думки й медіа на рішення присяжних. Перманентно існує загроза зовнішнього політичного та соціального тиску на присяжних, упередженого ставлення присяжних до обвинуваченого, корупційні прояви тощо. Показовою є практика *voir dire*, поширена в США, Канаді та Великій Британії, концепція котрої полягає в процедурі на початку судового процесу, коли присяжних допитують під присягою судом або адвокатами для визначення їхньої здатності виконувати обов'язки чесно та неупереджено [2, с. 715]. Більш того, як зазначає О. Котляр, бути присяжним у США – це почесний обов'язок, який вимагає обмеження спілкування та доступу до медіа для забезпечення справедливого суду, порушення якого може призвести до кримінальної відповідальності [8, с. 377]. Вважаємо, зазначена практика може бути перспективною для України.

Висновки. Суд присяжних в Україні має значний потенціал для утвердження принципів демократичності й справедливості, однак його ефективність обмежується низкою правових та організаційних проблем. Серед ключових викликів – недосконалість механізмів відбору присяжних, обмежений обсяг справ, що підлягають розгляду, та низька обізнаність громадян. Подальший розвиток цього інституту потребує комплексного реформування, зокрема розширення юрисдикції суду присяжних, створення національного реєстру кандидатів та зміцнення гарантій їхньої незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Croucher J.S., Hon Сю. Judge or Jury? a legal conundrum. *International Journal of Criminal Justice Sciences*. 2022. Vol. 17 Is. 1. P. 83–92.
2. Shotton H.L. Internet Frisking Jurors During Voir Dire: The Case for Imposing Judicial Limitations. *Liberty University Law Review*. 2024. Vol. 18. Is. 3. P. 705–745.
3. Богданов Є.А. Інститут присяжних в Україні: сучасні виклики та перспективи реформування. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2024. № 4. Вип. 32. С. 13–18.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2> (дата звернення: 08.04.2025).
5. Зима К.А. Зміст державних гарантій функціонування суду присяжних. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України*: матер. Міжнар. наук.наук.-практ. конф. (17 травня 2024 р.). Одеса: Одеська політехніка. 2024. С. 477–479.
6. Клименко Д.О. Суд присяжних: особливості реалізації в рамках кримінального судочинства України. *Сучасні тенденції реформування суспільних процесів в Україні: кримінально-правовий, кримінально-процесуальний та соціально-економічний вимір*: матер. Всеукр. круг. столу (Кривий Ріг, 15 листопада 2024 р.). Кривий Ріг: ОктанПринт, 2024. С. 57–61.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://surl.li/rqzlen> (дата звернення: 19.03.2025).
8. Котляр Д.О. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 376–378.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://surl.li/bstctr> (дата звернення: 07.04.2025).
10. Омельчук Р.О. Історичний розвиток суду присяжних в міжнародному та національному праві. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану*: зб. матеріалів до всеукр. круглого столу. Ірпінь: ДПУ, 2024. С. 85–88.
11. Осадчий І.В. Перспективи розширення компетенції суду присяжних в Україні з урахуванням іноземного досвіду. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 5. С. 58–62.
12. Про суд присяжних: проєкт Закону України від 14.07.2020 р. № 3843. URL: <https://surl.li/skysqe> (дата звернення: 08.04.2025).
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 06.02.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://surl.li/aovzvh> (дата звернення: 19.03.2025).
14. Судова статистика / Судова влада України: офіційний веб-сайт. URL: <https://surli.cc/htjleg> (дата звернення: 07.04.2025).